

процес. Він вимагає системної, цілеспрямованої педагогічної роботи з урахуванням індивідуальної підготовки кожного учня.

Самостійна робота учнів – це продуктивна діяльність, оскільки процес музичного виконання є творчою діяльністю на всіх його етапах. А тому педагог має постійно розвивати творчі прояви учнів, які безпосередньо впливають на їхню самостійність. Творча самостійність виявляється у проникненні учнів у зміст художнього твору, у художньо-творчих відкриттях, невтомних, самостійних пошуках необхідного фортепіанного звучання, встановленні асоціативних зв'язків між музичними образами, художніми стилями; у створенні власної інтерпретації музичних творів; у знаходженні різних способів вирішення завдань, результатом яких є новизна, значимість для особистісного розвитку; у самостійному використанні знань і умінь у нових навчально-виконавських ситуаціях тощо. В результаті, самостійну роботу сьогодні необхідно розглядати як один із важливих засобів забезпечення ефективності навчання учнів в інструментальному класі, як форму організації та важливу складову навчального процесу, що впливає на глибину та стійкість набутих знань і умінь.

Література

1. Буряк В. К. Самостійна робота як вид навчальної діяльності школяра / В. К. Буряк // Рідна школа, 2001. – № 9. – с. 49 – 51.
2. Нейгауз Г.Г. Об искусстве фортепианной игры: Записки педагога. 5-е изд.-М.: Музыка, 1988.-204с.
3. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Е.С.Полат, Ю.М.Бухарина, М.В.Моисеева. Под ред. Е.С.Полат. –М.: Издательский центр "Академия", 2002.-272с.
4. Пидкасистый П. И. Самостоятельная деятельность учащихся. М. : Педагогика, 1972 – 183 с.
5. Пехота О.М., Старева А.М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя. Монографія- Миколаїв: Вид-во "Іліон", 2006.-272с.
6. Цыпин Г.М. Обучение игре на фортепиано: Учеб.пособие для студентов пед. ин-тов по спец. №2119 "Музыка и пение". -М.: Просвещение, 1984.-176с.
7. Ягупов В. В. Педагогіка – Методи контролю і самоконтролю в навчанні. Самостійна робота учнів [Електронний ресурс] / В. В. Ягупов. – Режим доступу : http://eduknigi.com/ped_view.php?id=193

УДК 373.3.091.33:783.7

Майба О.К.

РОЛЬ ЦЕРКОВНОГО СПІВУ У ФОРМУВАННІ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

В статье рассматривается вопрос о роли церковного пения в формировании творческой личности детей младшего школьного возраста. Церковное пение, как синтез религии и искусства, служит средством эстетического и нравственного воспитания детей младшего школьного возраста. В младшем школьном возрасте формируется отношение к церковному пению, всесторонне развиваются музыкальные способности, навыки и умения воспринимать и исполнять церковные произведения. Владение навыками церковного пения повышает уровень духовного образования у детей младшего школьного возраста, способствует формированию творческой личности.

Ключевые слова: церковное пение, творческая личность, дети младшего школьного возраста.

The article focuses on the role of church singing in forming the primary school children's creative personalities. Nowadays it is important to find methods of improving the church singing of primary school children. The low level of the stated problem motivates the researchers not only to improve the conditions of church singing but also to develop voice quality and to form a fine and

beautiful tone. The children's attitude towards church singing is usually formed during their primary school years, they get interested in it, they develop their musical talents, the skills to perceive and perform church songs are also formed.

Church singing is a special phenomenon in music because it glorifies the human soul, and the children's singing can be considered a choir of angels. As a synthesis of religion and arts, church singing serves as a means of aesthetic and moral education to primary school children.

The specific character of church choir singing is that it is sung as an a capella. As the highest form of choir performing, singing without instrumental accompaniment requires of the conductor slightly different skills than singing with accompaniment. A capella singing is rightfully considered to be the most sophisticated type of choir singing.

The vocal aspect of church singing is defined by the melody of the Church Slavonic language, and the lyrics of church songs, characterized by the depth of spiritual meaning, tune the soul in a way so that it is easy to perform. Therefore, the development of children's skills of church singing is not a process of monotonous teaching, but a result of systematic and long work on song material various in form and content.

Church singing does not only affect the emotional and aesthetic development of the child, but also influences him psychologically. From our experience we know that developing children's voice and hearing impacts their speech, and speech is the foundation of thinking. Church singing skills improve the level of primary school children's spiritual education, encourage the development of their creative personalities.

Keywords: *church singing, creative personality, primary school children*

Наприкінці ХХ століття, у соціокультурному просторі суспільства виникли бурливі дискусії і протистояння у прогнозах з питань майбутнього розвитку національної самосвідомості, значення традицій та наслідування культурної спадщини. Піднесення інтересу до релігії, помітне у наш час, дає можливість актуалізувати традиційні питання етнодуховної, генетичної пам'яті, по новому осмислити їх роль у вихованні підростаючого покоління.

Зміст поняття “традиція” має масу визначень. Так, по В.Далю це “переказ, все що усно передається від одного покоління до іншого”. [4] В.Медушевський, уточнюючи це слово з врахуванням сучасних умов, стверджує, що воно етимологічно та історично означає Переказ у церковному змісті слова. Що передається у ньому? – Не відомості! Не інформація! – Передається Життя, про яку сказано Господом: “Аз есмь путь и истина, и жизнь... Традиция неосуществима без преображения человека. Преображенный, он возносится в таинственную жизнь Троицеской любви, становясь сыном Божиим по благодати”. [8]

У відповідності з таким визначенням під музичною освітою ми розуміємо безперервний педагогічний процес, що має коріння у минулому і веде у майбутнє. Його мета – забезпечити зв'язок поколінь, передати знання та традиції, а головне – створити умови для цілісного духовного та культурного розвитку як окремої особистості, так й всього суспільства в цілому.

Останнім часом в нашій країні почало відроджуватися літургійне життя, про що свідчить повсюдне відкриття православних храмів і навчальних закладів, повернення святинь, утворення громад, місіонерських організацій і багато іншого. Що дає дітям релігійне виховання? По-перше, знання історії та витоків своєї країни. По-друге, церковний спів, як синтез релігії та мистецтва формує морально-етичні та естетичні цінності людини, заповнює слуховий досвід дитини новими інтонаціями, образами, що мають відмінність від фольклору та класичної світської музики. З цього приводу видатний український хоровий диригент, регент Київської духовної академії О.Кошиць відмічав: “Не можу не висловити свого подиву до цих мелодій. Я тієї думки, що як композиторській роботі їм личить одне єдине слово – геніальність... Мелодійна й динамічна насиченість, містерійна глибина змісту, надзвичайна, іноді просто екстатична взнесість, а разом з цим ясність і логічність музичного викладу, сміливість замислу цілого, з'єднана з стрункністю частин та ювелірною делікатністю обробки деталей, а головне, захоплююча щирість і той подих народної

творчості, вічно свіжої, з безкраїми просторами вокалізації – все це робить ці пісні унікалом у світовій релігійно-вокальній літературі”[5].

Музичні враження, отримані в дитинстві, допомагають людині в подальшому житті розрізнати мову різних видів музичного мистецтва: духовної, народної, класичної та сучасної музики, осягати “інтонаційний словник” музики різних стилів та епох. “Ніщо так не звеличує і не окрилює душу, не підносить її над землею, не позбавляє від уз тіла, не надихає до роздумів, не викликає зневаги до житейського, як злагоджений спів і струнка божественна пісня” - читаємо в бесіді святителя Іоанна Златоуста. Бесіда на 41 псалом [5,с.127].

Професор В.В. Медушевський називає християнську інтонацію в музиці берегиною позачасового і поза просторового духовного змісту, підкреслюючи лагідне і смиренне звучання цієї інтонації [5, с.130, с.127]. Як музикознавець і педагог, В. В. Медушевський підкреслює, що коли ми говоримо про високу музику, про захovanу в ній красу, то повинні бачити і таємні двері, що відчиняються у глибини серця [5,с.137].

Церковний спів є тим пластом музичної творчості, за допомогою якого стає можливим дієве виконання багатьох виховних завдань. Відображення в церковній музиці висоти релігійних заповідей, краси таїнств і обрядів, її первинна зверненість до людської душі - усі ці особливості музики як частини християнської культури наділені величезною творчою силою. Духовна музика поєднує душу людини з усією світобудовою та її Творцем. У цьому велика об'єднувальна сила релігійної культури. Вона закликає до краси думок, почуттів, вчинків, до внутрішньої дисципліни; до гармонії з самим собою і навколишнім світом. Підносячись, душа бажає творити добро, за найвищими моральними критеріями: любов'ю, увагою, співчуттям, прощенням [4, с.8].

У статті про значення церковного співу у Православному богослужінні протодиякон, регент Свято-Троїцького Іонінського монастиря, кандидат мистецтвознавства, Заслужений діяч мистецтва України, професор Д.Болгарський пише: “Спів через звук, що йде із глибин, одухотворений усім єством людини, повністю відкриває особистість. Богослужбний спів – це загальнолюдська мова молитви, мова спілкування з Богом, яка здатна вимовляти невимовне, створювати “глибинність” предмета у душі, висловлювати первісні основи буття”.[1]

На жаль, не всі розуміють, що першопрчиною економічного занепаду є недостатня увага до виховання духовності, яке має здійснюватися на принципах християнської культури.

Визначення “духовності” в освіті змінює в принципі підхід до процесу виховання духовності у дітей. Особливого значення проблема відродження духовності набуває у системі релігійної освіти. Незважаючи на те, що освіта в нашій країні відокремлена від церкви і виховання має світський характер, необхідно шукати та розширювати шляхи й засоби їх взаємодії. Це сприятиме поліпшенню морального стану суспільства, піднесенню емоційно-естетичної культури нового покоління. Завдання сучасної освіти - у тісному зв'язку з Православною церквою залучити дітей до глибини християнського світогляду, розвинути у них моральні почуття, особистісну позицію, коли головна моральна цінність - це життя за законами християнської моралі.

Духовна музика, як суттєвий елемент культури народу, сприяє формуванню у дітей різного віку та їх батьків цілісної картини світу, впливає на духовно-музичне виховання особистості. Підкреслюючи важливість розвитку музичних даних у дітей, відзначимо найсуттєвіший його аспект – церковний спів, який поєднує соціалізацію особистості в суспільстві і проповідь про Христа.

Необхідно звернути увагу на роль церковного співу у формуванні творчої особистості дітей молодшого шкільного віку, враховуючи різні аспекти і завдання такого навчання, як – от: релігійно-просвітницьке, морально-виховне, історико-культурне, дидактичне та ін. Оскільки богослужбовий спів безпосередньо пов'язаний з нашим духовним станом, а від рівня виховання нового покоління залежить майбутнє духовне життя нашої країни, стає очевидною важлива роль навчання дітей церковного співу як для їх морального виховання, так і для практичного розвитку православного Богослужіння, церковно-співочого мистецтва.

До дидактичних та методичних питань навчання церковного співу звертались педагоги-методисти В.Архангельський, О.Карасьов, С.Миропольський, Н.Брянський, А.Сосновський, М.Дилецький, В.Мартинов, І.Гарднер, М.Лосский, П.Флоренський, Н.Успенський, Н.Нікольський та ін.. Питання теорії та методики виконання церковного співу висвітлюють у своїх працях сучасні науковці Д.Болгарський, І.Сахно, Б.Кутузов, А.Письменна, М.Черепанін, І.Бермес, М.Букач, Н.Соротинська, А.Лашенко та ін..

Аналіз історико-педагогічної, мистецтвознавчої літератури свідчить, що проблемою музичного виховання займалося багато вчених, музикантів, педагогів. І в той же час недостатня увага приділялась використанню церковного співу у музичному розвитку та формуванні творчої особистості дітей молодшого шкільного віку. Це змусило нас звернутися до названої проблеми.

Нині при багатьох храмах діють недільні школи для дітей, де крім основного предмету – Закону Божого знайомлять із церковним співом, працюють також співочі школи і гуртки; у багатьох відроджених православних середньо-освітніх навчальних закладах (гімназії, коледжі та ін.) введено предмет “Церковний спів”. Із учнів таких православних закладів створюються дитячі хори, які беруть постійну або епізодичну участь у Богослужіннях, виконуючи на криласі весь необхідний співочий матеріал або окремі його частини.

Про значення і велику користь церковного співу говорить святий Філарет Московський: “Що сказати про витончене виховання, про освіту дітей приємними мистецтвами? На користь цієї галузі виховання можна сказати: церковний спів - ось додаток приємного мистецтва до виховання, гідний похвали і заохочення”. Святий розкриває, як заняття співом церковним і близькими до нього співами “духовного і морального” змісту, через “задоволення веде до користі”. Пом'якшує серце, не розпещує його, “як інші види співу”. Воно збуджує і живить піднесені почуття, а не пристрасті; наповнюючи невинну душу, не тільки не зменшує її чистоти, але і освячує її [3,с.46].

Із захопленням писав про церковну музику С.А.Рачинський: “Чи є необхідність перед людьми, що володіють хоча б тінню музичного чуття, наполягати на надзвичайній красі наших древніх церковних наспівів? Тому, хто занурився у світ суворої величі, глибокого осяяння всіх рухів людського духу, тому доступні всі надхмарні висоти музичного мистецтва: тому зрозумілі і Бах, і Палестрина, і найсвітліше натхнення Моцарта, і самі містичні відваги Бетховена і Глінки” [6,с.5]. Знання церковної музики, вважав С.А. Рачинський, залучає до музичного мистецтва в цілому. Вона прокладає шлях до досягнення найвищих творінь видатних майстрів західноєвропейської української та російської музики. Один із основоположників методики музичного виховання А.Сосновський, поділяючи думку С.А.Рачинського, писав, що церковна музика може стати підготовчим етапом у розвитку сприйняття музики: “Церковний спів відкриває дітям світ музичного мистецтва і робить доступним розуміння його краси”[6,с.5]. Про вплив церковної музики на внутрішній світ людини писав і Н. Соловйов: “Церковний спів виробляє саме благодійний вплив на нашу душу. Він дає відповідний настрій всій нашій діяльності, глибоко проникає в наше серце і приводить в гармонію наші сили” [6,с.5].

Саме у молодшому шкільному віці формується ставлення до церковного співу, пробуджується інтерес до нього, комплексно розвиваються музичні здібності, формуються навички та вміння сприймати і виконувати церковні твори. Залучення до православної духовної музики дає дітям знання історії та витоків культури своєї країни; допомагає звернутися до совісті, добра, краси, шляхетності, внутрішньої дисципліни; сприяє розвитку почуття любові і співчуття до людей; навчає уважного і дбайливого ставлення до природи; виховує почуття краси, гармонії; поповнює слухове сприйняття новими інтонаціями, образами, відмінними від фольклору і класичної світської музики; допомагає зустрітися з вічними моральними істинами.

Виходячи з вищесказаного, як бачимо, основна мета церковного співу – це відновлення втраченого богоспівкування, розкриття внутрішньої краси людини.

Відомо, що основною умовою грамотного співу в системі церковного Богослужіння є розуміння священних текстів. Тому читання молитв, псалмів та інших богослужбових

текстів на певний мотив або наспів дає можливість співакам ясно відчутти мелодичну та ритмічну лінію тексту. Характерною особливістю розспіваної мови (псалмодії) від розмовної є відчуття тону, на якому вимовляється цей текст.

У Священному Писанні життя во Христі порівнюється зі співом: “Крепость моя и пение мое Господь” (Пс.117:14), “воспою Господеви в животе моем” (Пс.103:33), “співайте Богу нашому, співайте розумно” (Пс.46: 7-8). Прп. Амвросій пояснював, що співати розумно, по-перше означає розуміння того, що ми співаємо і слухаємо у Церкві; по-друге – співати або слухати уважно і благодійно... Щоб розумно приносити спів Богу потрібно, вміти себе стримувати і взагалі вести праведне життя.

При виконанні поспівок псалмодія має свій основний звук, біля якого концентруються інші звуки. Таким чином усі види сольного, хорового виконання богослужбових текстів комбінуються між собою. Музичний елемент, тобто слово в поєднанні з мелодією пробуджують у дитини відчуття піднесеності, глибокого переживання, щирості, тощо. Отже, церковний спів – є чудовою, нерозривною єдністю звука і слова, що можна порівняти с “іконою що звучить”.

Звичайно, для їх виконання необхідна висока майстерність, цим можна пояснити малу кількість дитячих церковних хорів. Молодший шкільний вік (7-12років) – це діти з незміцнілим голосовим апаратом: короткі і тонкі голосові зв'язки, малої ємності легкі, досить невеликий діапазон(до1-ре2), незначна сила звуку. “Специфіка вокально-педагогічної роботи з дітьми молодшого шкільного віку полягає у тому, що організм дитини знаходиться у процесі змін. Майже всі органи та системи у дитячому віці, перш ніж вони будуть здатні виконувати свої функції, проходять тривалий шлях розвитку” [2]. Тому, працюючи з дітьми молодшого шкільного віку, стикаєшся з недоліками: форсований спів; поверхнєве дихання; млявий артикуляційний апарат; нестійка інтонація; строкате звучання голосних; відсутність плавного звуковедення; глухий, темний звук; велика трудність пов'язана з проблемою “гудошників”, дітей, які не вміють правильно інтонувати.

Виконання церковних піснеспівів ставить певні завдання у навчанні церковного співу:

- дитина повинна виконувати невеличкі молитви і церковні співи без супроводу. Спів без супроводу, як методичний прийом, дає великий позитивний результат для розвитку музикального слуху дітей.
- співати ці тексти від різних звуків. Спів церковних молитов з показом ручних знаків допомагає розвивати координацію між голосом і слухом.

Для церковного співу характерна помірна сила голосу. Вокальність духовних піснеспівів відрізняється співучістю церковнослов'янської мови, а тексти богослужбових пісень вирізняються глибиною духовного змісту, який налаштовує душу півчих на такий стан, в якому легко співати. Все це створює такі умови для голосу, у яких відбувається природна настройка голосового апарату на правильно - координовану роботу, здійснюється саморегуляція голосу в процесі співу, яка благотворно впливає на розвиток вокальних навичок.

Духовні співи є благодатним музичним матеріалом, що забезпечує саморегуляцію співацького голосу, а читання текстів на церковнослов'янській мові сприяє природному округленню звуку, що служить опорою у церковному співі. Тому у початковий період навчання духовного співу дітей молодшого шкільного віку необхідний етап декламації церковнослов'янських текстів. Мовна декламація поставленим голосом у початковий період навчання читання молитов, розспіву тексту на одній висоті є перехідний етап до правильної інтонації при співі. При навчанні співу в умовах хору використовується хорова декламація як найбільш ефективна форма вокально-хорової роботи.

Отже, у процесі церковного співу у дітей розвиваються музичні здібності: музичний слух, пам'ять, почуття ритму, церковний спів сприяє розвитку мови.

Підсумовуючи, можна зазначити наступне: у наш час необхідно шукати методи вдосконалення церковного співу дітей молодшого шкільного віку. Недостатня розробленість зазначеної проблеми спонукає дослідників не лише до пошуків умов поліпшення виховання вокально-хорового співу, але і до удосконалення розвитку голосу і формування повноцінного і красивого співацького тембру.

Саме у ранньому шкільному віці формується ставлення до церковного співу, пробуджується інтерес до нього, комплексно розвиваються музичні здібності, формуються навички та вміння сприймати і виконувати церковні твори.

Церковний спів впливає не тільки на емоційно-естетичний розвиток особистості дитини, але й на розумовий. Виховання слуху й голосу, як підказує історичний досвід, впливає на формування мовлення, а мовлення – це основа мислення.

Отже, церковний спів має великий вплив на формування творчих якостей дітей молодшого шкільного віку. По-перше, як складова світової культури, знання якої необхідне кожній освіченій людині. По-друге, як загальнолюдська цінність, що здатна зробити життя дитини щасливішим, сповненим розуму, порядності, спокою.

Література

1. Болгарський Д.А. Значення церковного співу у Православному богослужінні. - «Древний глас», 2003-2005.
2. Букач М.М. Вокальне виховання у молодшому шкільному віці. Стаття. Наукові праці. – Том 136. Випуск 123. 2010.
3. Вишеславцев Григорій., свящ. вчення про сімейне життя святителя Філарета Московського.-М., 2002.
4. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: В ІУ т. –М.1955. – с.425.
5. Кошиць О.А. Листи О.Кошиця до П.Масенка. Вінніпег, 1954 р. Лист від 17 лютого 1940 р.
6. Кошміна І.В. Російська духовна музика. Програми. Методичні рекомендації. Кн.2-М., 2001.
7. Медушевський В.В. Внемлите ангельскому пению.-Минск, 2000.
8. Медушевський В.В. Православное понятие личности: как освещает оно проблемы культуры и музыки? – М.:МГК, 1995, с.14.

УДК 373.3:78

Турчин Т.М.

ІННОВАЦІЇ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ЗАГАЛЬНІЙ МУЗИЧНІЙ ОСВІТІ

В статье рассматривается проблема усовершенствования системы начального музыкального образования. Принцип учета взаимодействия управляемого и спонтанного музыкального развития детей означает достижение органического единства свободно выражать свои вкусы и предпочтения, воспроизводит собственное "Я" в музыкальной деятельности. Принцип учета взаимодействия основывается на достижении оптимального соотношения между силой свободы и ущемления, предоставления учащимся возможности свободного самовыражения в искусстве ориентирует учителя на внимательное отношение к музыкальному опыту детей, приобретенного не только на музыкальных занятиях, но и за пределами учебного процесса. Анализ-оценивание музыки направлен на активизацию музыкально-аналитического мышления школьников. Благодаря аналитическим умениям каждое явление музыкального искусства должно рассматриваться с учетом стилистических, культурных и других особенностей.

Сформированные аналитические умения должны дать возможность воспринять, проанализировать, рассмотреть особенности формы и содержания произведения искусства, индивидуально-творческую манеру, стиль почерка автора, его мировоззрение с позиции конкретной эпохи, художественно-стилевого направления в искусстве.

The problem of improving the system of elementary music education. The principle of interaction between managed and spontaneous musical development of children means achieving organic unity to freely express their tastes and preferences, play your own "I" in the music business. The principle of cooperation is based on achieving a balance between the power of freedom and